

SZEMLE

A. P. SCSEBATOV

PASZKEVICS MAGYARORSZÁGON

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. 445 o.)

Az 1848/49-es szabadságharc története kutatásának egy komoly hiányosságán enyhít e könyv, hiszen könyvkiadásunk első ízben vállalkozott arra, hogy immár 135 évvel az események lezajlása után, a harmadik — döntő — felet is megszólaltassa. A szabadságharccal foglalkozó hatalmas memoáriróadalomnak pedig kezdettől megvoltak a maga orosz „termékei” is, csak éppen — orosz, vagy francia kiadásban látva napvilágot — a történelem és a kor iránt érdeklődő szélesebb rétegek számára többnyire hozzáférhetetlenül.

Azt pedig bizonygatni sem érdemes, hogy korántsem lehet érdektelen számunkra, vajon hogyan vélekedett rólunk, a magyar szabadságharcról, az eseményekről, vagy éppen az ausztriai császárságról és annak birodalmi hadseregéről az a cári politikai és katonai vezetés, amelynek közel 200 ezer fős hadereje 1849-ben végül is eldöntötte a magyar szabadságharc kimenetelét.

Alekszandr Petrovics Scserbatovnak, a cári hadsereg altábornagyának 1899-ben Szentpéterváron megjelent munkája elsősorban ezekre a kérdésekre ad választ. Az Ivan Fjodorovics Paszkevics-Erivanszkij tábornagy életét összefoglaló több kötetes mű eme hatodik kötete a cári fővezér élete kapcsán nem csupán az 1849-i „magyar háború” leírását adja, de a kulisszák mögé is betekintést enged. Elsősorban annak a mintegy 120 levélnek a révén, amelyet Paszkevics és I. Miklós cár váltott egymással a magyar forradalom és szabadságharc ideje alatt.

A hadjárat leírását, valamint az említett leveleket — mely utóbbiak mindeddig a kérdéssel hivatásszerűen foglalkozó kutatók számára is úgyszólván hozzáférhetetlenek voltak — a szélesebb olvasótábor mellett tehát a szűkebb szakma művelői is haszonnal forgathatják.

Megtudhatjuk belőle, milyen konkrét

tartalmat takar az a kifejezés, hogy Európa zsandára, s hogy I. Miklós, minden oroszok cárhoja, 1849 tavaszán, az első forradalmi mozgalmak kitörésekor hogyan mozgósítja azonnal hadseregét, készül fel már márciustól Eurázsia korabeli legnagyobb — mintegy félmillió — állandó hadserege a szerepre, amely előbb- vagy utóbbi „Európa Lovagjára”, a cárra vár, mert hiszen e cári feudális abszolutista és nagyhatalmi rendszer nem tűrheti el, hogy egy egységes, alkotmányos Németország, Olaszország, vagy éppen egy független és demokratikus Magyarország jöjjön létre a kontinensen; milyen előrelátó és kiszámított ez a politika, hogyan kezdődik el már 1848 tavaszán az élelmiszerkészletek felhalmozása, hogy aztán 1849 júniusában a cári haderő egy napot sem vesztesítve indulhasson meg feladata végrehajtására.

Megtudhatjuk továbbá, hogy a szentszövetségi rendszerből eredő kötelezettségének miként kíván eleget tenni Miklós cár már 1848 őszén, októberben, amikor a bécsi forradalom elől az udvar Olmützbe menekül, s miként kíséri figyelemmel a cári hadvezetés a magyarországi háborút, dolgoz ki terveket, hogy a már korábban megszállt Moldvához hasonlóan az Ausztriához tartozó Galíciába és Bukovinába is bevonulva tehermentesítse a magyarok ellen küzdő császáriakat.

Scserbatov munkájának utolsó három fejezete szól a cári hadsereg magyarországi inváziójáról. Hadtörténeti szempontból itt is több érdekességet találhatunk. Így például megismerkedhetünk a cári-császári erők konkrét katonai elképzeléseivel. Ebből kitűnik, hogy a cári főszereg, a Haynau-féle császári főerőkkel karöltve, egyetlen hatalmas hadművelettel szerette volna bekeríteni, kilátástalan helyzetbe hozni a magyar főerőket, a fel-dunai hadsereget. Egyrészt

Haynau túlbuzgósága, másrészt viszont a magyar főserg tehetséges fővezérének, Görgei tábornoknak az ügyes sakkhúzássai következtében azonban erre nem kerülhetett sor. A cári hadvezetésben riadalmat, a cárban elégedetlenséget keltett, hogy Görgeinek nemcsak sikerült kibújni a gyűrűből, de a cári főserg hátába került és azt hadtápvonalától — a galíciai háterszágból — elvágta.

Tanulságos annak megismerése is, hogyan romlott meg az ellentétes felfogásban működő császári, illetve cári hadsereg viszonya, amint a hadjárat, az előzetes tervekkel szemben, mindinkább elhúzódtott. Az óvatos lassúsággal haladó Paszkevicssal lehetőleg minél kevesebb véráldozattal, bekerítés révén szerette volna kivívni a győzelmet, Haynau a gyorsaságra és erőszakosságra alapozott, a veszteségekkel nem törődő, túlzottan is „céltudatos” módon vívta a háborút. Mindez persze a két fél eltérő helyzetéből is fakadt. Haynaut — és a császáriakat — a megtépzott hírnév és a birodalom megrendült presztízse hajtotta kíméletlenül előre, a cári hadsereg vezetői viszont csupán szükségés és elkerül-

hetetlen rossznak tekintették a magyar szabadságharc elleni harcot.

A cári és a császári hadvezetés közti egyenetlenségeket Scserbatov persze aktuálpolitikai szempontból részben el is túlozta, hiszen, mint ismeretes, a két birodalom viszonya az 1850-es évek közepétől a századfordulóig fokozatosan romlott, illetve ellenségessé vált. Már csak ezért sem szabad mindenben hinnünk neki.

E célzatos, valamint valóságos tévedéseit a kiválóan szerkesztett jegyzetapparátus azonban szerencsére rendre helyreigazítja. *Katona Tamás* nem csak pontos névmagyarozattal látta el a kötetet, de jegyzetekkel is, amelyek Scserbatov sűrűn előbukkanó tévedéseit — a császári csapatok létszámának tendenciózus kisebbitését, a magyar erők számának megnagyobbítását, ha éppen az orosz fegyverek dicsőségéről van szó stb. — korrigálják.

Az olvasmányos és az olvasók érdeklődésére számot tartó mű Gerencsér Zsigmond kitűnő fordításában az Európa Könyvkiadó gondozásában a *Bibliotheca Historica* sorozatban jelent meg.

Bona Gábor

HISTORIE A VOJENSTVI (Csehszlovákia)

1982

Oldřich Mahler, Karel Richter, Vladislav Rybecký alapvető elméleti kérdéseket taglal „A hadtörténettudomány pártosságáról” c. tanulmányában (6. szám, 3—22. o.). A szerzők abból a tényből indulnak ki, hogy a pártosság elve a marxista történettudományban mindenkor aktuális; annak helyes érvényre juttatása a tudományos haladás színvonala, metodológiai korszerűsítése, a történelem által felvetett új kérdések megoldása terén alapvető előfeltétel. A CsKP XVI. kongresszusa leszögezte, hogy a társadalomtudományok fejlődése elképzelhetetlen alkotó vita, kritikai szellem, az új mérés keresése és főleg a pártosság alapján való megközelítés nélkül.

A pártosság elvének fontossága a hadtörténettudományban még abból is következik, hogy a hadtörténelem korunkban az ideológiai osztályharc fontos része. Azon téveszmék felfedése és kritikája, amelyeket a polgári, opportunisták és revizionista hadtörténészek alkottak a csehszlovák hadtörténeti eseményekről,

de főleg a fasizmus elleni nemzeti-fel-szabadító harcról, a csehszlovák katonai alakulatok szovjetunióbeli megalakításáról és fejlesztéséről, a csehszlovák-szovjet katonai együttműködéséről, a Csehszlovák Néphadsereg építéséről, a CsKP katonapolitikájáról, az országnak a Varsói Szerződés Szervezetébe tartozása jelentőségéről és számos más kérdésről, nem kis jelentőségű a Csehszlovák Néphadsereg történetének, harci és forradalmi hagyományainak helyes elvi alapokon való megvilágítása terén.

A pártosság elvének jelentőségét napjainkban a csehszlovák hadtörténészek számára még fokozzák a teljesítendő igényes tudományos feladatok. Ide tartozik elsősorban egy ötkötetes mű kiadása a nemzeti hadügy fejlődéséről a legrégebb koroktól napjainkig, de sorolhatnánk a Csehszlovák Néphadsereg történetével, a CsKP katonapolitikájának történetével, a Csehszlovákia és a többi szocialista állam, de főleg a Szovjetunió közötti internacionalista katonai együttműködés